

Верховний
Суд

Межі судового розсуду з позиції практики Європейського Суду з прав людини

Сергій Уханенко,

суддя судової палати з розгляду справ щодо виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, к.ю.н.

Визначення та сутність

- **Суддівський розсуд** – це свобода, яку має суддя при прийнятті рішень у тих випадках, коли:
  - Закон має неоднозначні або недостатньо деталізовані формулювання.
  - Обставини справи не повністю покриваються законодавчим регулюванням.
  - Потрібно врахувати морально-етичні та соціальні аспекти, що не завжди прописані в законі.
- Цей розсуд дозволяє судді врахувати як фактичні, так і контекстуальні особливості справи, забезпечуючи тим самим більш справедливе застосування права.

Значення та роль суддівського розсуду в правовій системі

- **Гнучкість правового регулювання:** Суддівський розсуд забезпечує можливість ефективного реагування на непередбачені життєві ситуації, які можуть не бути охоплені законодавством.
- **Захист прав людини:** Розумне застосування розсуду дозволяє уникнути формалізму, що може призвести до несправедливих рішень, та гарантувати захист індивідуальних прав і свобод.
- **Баланс між законом та справедливістю:** Суддівський розсуд допомагає знаходити компроміс між суворим дотриманням законодавства та забезпеченням моральної справедливості в кожній конкретній справі.

Юридичний аспект суддівського розсуду

- Застосування норм права
- **Інтерпретація закону:** Суддя може обирати між різними можливими тлумаченнями норми, щоб знайти таке, яке найбільш відповідає суті справи та принципам правосуддя.
- **Вирішення прогалін:** У тих випадках, коли законодавство не передбачає рішення для конкретної ситуації, суддя, використовуючи власний досвід і знання, має можливість заповнити ці прогалини.

Філософський аспект суддівського розсуду

- Юридичний формалізм vs. правовий реалізм
- **Формалізм:** право – це система чітких і неухильних правил, і суддя повинен суворо їх застосовувати. Будь-який елемент суб'єктивізму може призвести до небажаної довільності.
- **Правовий реалізм:** право ніколи не може охопити всі нюанси реального життя. Суддя, з огляду на конкретні обставини справи, повинен застосовувати власний суддівський розсуд, адже закон є неповною системою норм, що вимагає адаптації до реальних умов.
- Моральний та етичний вимір
- **Право і справедливість:** суддя повинен керуватися не лише формальними нормами, але й принципами справедливості, рівності та недискримінації. **Відповідальність судді:** Застосування розсуду несе моральну відповідальність, адже від нього залежить баланс між формальними правовими нормами і реальною справедливістю у конкретній справі.

Практичні аспекти застосування суддівського розсуду

- Кримінальне право
- Судове покарання: У кримінальних справах судді, визначаючи міру покарання, враховують не лише статутні норми, а й індивідуальні обставини, такі як попередня судимість, характер злочину, поведінку обвинуваченого під час судового процесу та інші фактори, що можуть як пом'якшувати, так і посилювати відповідальність.
  - Цивільне право
- Компенсації та зобов'язання: При вирішенні цивільних спорів судді часто застосовують розсуд для визначення розміру компенсації, умов виконання зобов'язань або інших нюансів, які не завжди можуть бути точно регламентовані законодавством.
  - Інтерпретація законів
- Адаптація до сучасних умов: Законодавство, як правило, розробляється з урахуванням загальних принципів, тому суддівський розсуд дозволяє адаптувати ці норми до нових соціальних, економічних і технологічних умов.

Суддівський розсуд vs. дискреції

- Сфера застосування
- Нормативне обмеження і контроль
- Ціль застосування

Межі суддівського розсуду

- Законодавчо встановлені рамки
- Процедурні та судова практика
- Етичні та моральні стандарти
- Контроль і можливість перегляду

Handyside v. United Kingdom [5493/72](#) 07.12.1976

- **Суть справи:** обмеження свободи вираження через застосування законодавчих норм щодо публікації матеріалів, які містили зміст, що міг порушувати загальноприйняті моральні стандарти.
- **Оцінка суддівського розсуду:** ЄСПЛ відзначив, що національні органи влади мають широкий "простір маневру" для оцінки питань, пов'язаних із моральними нормами суспільства. Метою вилучення був «захист моралі», як його розуміли компетентні британські органи при здійсненні своїх повноважень щодо оцінки. Поняття «захист моралі» ст. 10 Конвенції, охоплюється набагато ширшим поняттям «загальний інтерес» у значенні другого абзацу ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції. Застосовані заходи були санкціоновані другим пунктом статті 1 Протоколу № 1 (P1-1), витлумаченим у світлі принципу права, згідно з яким **предмети, використання яких було законно визнано незаконним і небезпечним для загальних інтересів, конфіскуються з метою їх знищення.**

Chahal v. United Kingdom [22414/93](#) 15.11.1996

- **Суть справи:** законність затримання індивіда з міркувань національної безпеки. Національні суди користувалися своїм суддівським розсудом, балансувавши між вимогами державної безпеки та захистом прав людини.
- **Оцінка суддівського розсуду:** ЄСПЛ підкреслив, що хоча державі надається певна свобода для застосування суддівського розсуду у питаннях національної безпеки, таке застосування має бути суворо пропорційним і належно обґрунтованим. Водночас національні суди не мали можливості ефективно контролювати обґрунтованість рішень про тримання пана Чахала під вартою, оскільки їм не було надано повних матеріалів, на яких ґрунтувалися ці рішення.

Lautsi and other v. Italy [30814/06](#) 18.03.2011

- **Суть справи:** законність розміщення релігійних символів (зокрема, хрестів) у державних школах. Національні суди Італії, користуючись своїм суддівським розсудом, визнали таку практику допустимою, враховуючи історичну та культурну спадщину країни.
- **Оцінка суддівського розсуду:** ЄСПЛ, розглядаючи справу, визнав, що Італія має право застосувати свій суддівський розсуд у визначенні меж свободи релігійного вираження в освітньому середовищі. Суд відзначив, що національні суди ретельно аргументували своє рішення, зазначаючи специфіку культурного контексту, що дозволило в межах концепції “суддівського розсуду” прийняти таке рішення.

Укркава проти України 10233/20 06.02.2025

- **Суть справи:** законність виконавчого напису нотаріусу. Застосування чіткого і недвозначного положення національного законодавства у непередбачуваний спосіб, всупереч принципу правової визначеності.
- **Оцінка суддівського розсуду:** ЄСПЛ зазначив, що вищий національний суд може законно змінити тлумачення, якщо це виправдано важливими міркуваннями і якщо воно застосовується з належним урахуванням його впливу на раніше існуючі ситуації. Суть мотивів, наведених Великою Палатою Верховного Суду, полягала у різниці між строками подання цивільних позовів за відповідним цивільним законодавством та строками нотаріального посвідчення за Законом «Про нотаріат» і, виходячи з цього, у бажаності застосування єдиного підходу. Велика Палата Верховного Суду не згадала про жодні серйозні негативні наслідки, що матеріалізувалися - незважаючи на існування різних строків протягом більш ніж двох десятиліть - щоб виправдати таку радикальну зміну тлумачення, як оскаржувана. Верховний Суд також не розглянув вплив свого нового тлумачення на вже існуючі ситуації і, отже, на правову визначеність.

Практичні рекомендації для суддів

- Ретельний аналіз обставин справи:
  - Використання всіх доступних доказів і контекстуальних факторів.
- Обґрунтування рішень:
  - Детально пояснювати, як застосування розсуду відповідає як нормам, так і принципам справедливості.
- Врахування попередньої судової практики:
  - Оцінка та адаптація існуючих рішень для забезпечення послідовності.
- Баланс тексту норми і її духу:
  - Застосування інтерпретації, що дозволяє врахувати як букву, так і сенс закону.
- Уникнення довільності:
  - Постійний самоконтроль і готовність до критичного аналізу власних рішень у світлі зворотного зв'язку.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!